

Таратута Світлана, Мельник Тетяна. Булінг як соціальне явище та його відображення у новітній англійській літературі. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2023. 2(23). С. 219-233.

SVITLANA TARATUTA | СВІТЛАНА ТАРАТУТА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9236-1123>

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubinsky State Pedagogical University

TETYANA MEL'NYK | ТЕТЯНА МЕЛЬНИК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2258-7389>

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubinsky State Pedagogical University

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ У НОВІТНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація: Статтю присвячено булінгу як складному соціально зумовленому психологічному явищу та відображенню цієї проблеми в сучасній англійській літературі. Проаналізовано глибину розуміння проблеми булінгу як у сучасній психології, так і у соціології, а також її характеристику, складові та причини її виникнення. У статті визначено ступінь актуальності проблеми булінгу в сучасній Британії, її правові та законодавчі аспекти. Для розуміння відображення цієї проблеми в сучасній англійській літературі використовуються романи Ніка Хорнбі «Мій хлопчик» та Девіда Мітчелла «Під знаком Чорного лебедя». Здійснено аналіз головних героїв цих романів – підлітків, які стали жертвами булінгу, їхнього психологічного стану та реакції в ситуаціях цькування та приниження. Розглядається роль сім'ї та школи в запобіганні проблемі булінгу, а також пропонуються можливі шляхи її вирішення. Аналіз романів фокусується на тому, як автори описують вихід кожної з жертв зі складних психологічних ситуацій.

Ключові слова: булінг, жертви булінгу, агресія, психологічна травма, ізгой, підліток, посттравматичне зростання, сучасна англійська література, сучасний британський роман, помилки у вихованні, опір насильству, проблема несхожої людини в суспільстві.

Bullying as a social phenomenon and its depiction in the modern English literature

Abstract: The article describes bullying as a complex socially conditioned psychological phenomenon and the depiction of this problem in the modern English literature. The depth of the understanding of the problem of bullying is analysed both in the modern psychology and sociology, as well as its characteristics and components together with its causes. The article assesses the degree of importance of the problem of bullying in modern Britain, its legal and legislative aspects. Novels by Nick Hornby "About a Boy" and David Mitchell "Black Swan Green" are used to understand the portrayal of this problem in the modern English literature. The analysis of the main characters of these novels is undertaken – teenagers who are the victims of bullying, their psychological state and their reactions in the situations of harassment and humiliation. The role of the family and school in preventing the problem of bullying as well as proposing possible solutions is examined. Each novel is analysed especially from the point of how authors describe each victims' departure from difficult psychological situations.

Keywords: bullying, victims of bullying, aggression, psychological trauma, outcast, teenager, post-trauma growth, modern English literature, modern British novel, errors in upbringing, resistance to violence, the problem of being different

Вступ

Проблема існування в суспільстві людини, не схожої на інших, може вважатися ключовою в літературі ХХ-ХХІ століть. Не знаходить собі місця серед середньостатистичних білявих і блакитнооких Тоніо Крегер з однойменної новели Т. Манна. Потерпає від переслідувань і шукає однопумців Гай Монтег в романі Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом». Захищає своє «я» і право на існування від бездумної тваринної маси Беранже – герой абсурдистської п'єси Е. Йонеско «Носороги». Гине від жорстокості й ненависті найріднішого оточення Грегор Замза з «Перевтілення» Ф. Кафки. Проблема існування в суспільстві людини, не схожої на інших, конкретизується в зображенні відчуження суспільством цієї людини, її тотальній самотності. Але суспільству цього замало. Воно вороже й агресивне. Яблуко, яке батько Грегора Замзи жбурляє в сина-чудовисько, коли величезна комаха виповзає зі своєї кімнати, рухаючись на звуки фортепіанної музики, що лунає у вітальні, і яке до самої смерті Грегора гниє в його панцирі, стає символом цієї агресії й фізичної жорстокості.

1. Булінг як соціальна проблема: причини виникнення, психологічні засади та історія вивчення

Новітня зарубіжна література пропонує своїм читачам аналіз ще одного соціального явища, яке віддзеркалює зазначену проблему. Мова йде про булінг (від англійського "bully", хуліган), складний поширений соціальний феномен, який визначається як систематична, агресивна, цілеспрямована поведінка кривдника стосовно жертви. Булінг завжди містить навмисний негативний умисел за умови нерівності влади та сил учасників.

Будучи достатньо поширеною проблемою, що існувала впродовж декількох століть, булінг активно почав обговорюватися лише в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Глибоке дослідження булінгу як явища соціально-психологічного міститься у працях шведського шкільного лікаря П.-П. Хайнеманна. П.-П. Хайнеманн жив у ХІХ столітті, коли сам термін "булінг" ще не використовувався. Однак лікар був дуже зацікавлений у проблемах жорстокості та насильства серед дітей і зробив значний внесок у розвиток концепції гуманної педагогіки та дисципліни в школах. У своїй праці "Handbok i praktisk hygien för skolan" (Посібник з практичної гігієни для шкіл) він рекомендував шкільним вчителям та директорам стежити за поведінкою дітей та запобігати будь-якому виду насильства та жорстокості. Він також наголошував на важливості розвитку дисципліни та виховання дітей у дусі поваги та терпимості один до одного.

У 1905 р. К. Дьюкс публікує статтю на тему шкільного цькування. Але перші системні наукові розвідки із зазначеного питання знаходимо у працях скандинавських дослідників: норвезького психолога Д. Ольвеуса, який у 1978 р. ввів термін «булінг» до наукового обігу, норвезького соціолога Е. Роланда, що досліджував насильство в шкі-

льному середовищі в навчальних закладах Швеції, Норвегії та Данії, естонсько-шведського когнітивного психолога А. Пікаса, фінського психолога К. Салміваллі, – які зробили чи не найбільший внесок у вивчення цієї проблеми.

Особливо вагомою вважаються наукові розвідки Д. Ольвеуса, завдяки яким дослідження зазначеного явища стало окремим напрямом світової психологічної науки. У 1983 р. Д. Ольвеус розробив першу в світі спеціальну програму запобігання булінгу в школах, яка включала різні заходи, зокрема тренінги для вчителів, батьків та учнів.

Пізніше проблемою булінгу зацікавилися британські дослідники, а на початку 1990-х років підвищена увага до агресивного переслідування починає приділятися в США. Американські вчені Д. Лейн та Е. Міллер досліджували булінг як тривалий процес свідомо жорстокого ставлення, фізичного та/чи психічного, з боку однієї дитини (або групи дітей) до іншої дитини (інших дітей).

На сьогоднішній день науковці вирізняють такі різновиди булінгу, як фізичний булінг (агресивні форми фізичного впливу та залякування), вербальна агресія (різноманітні словесні приниження), поведінковий булінг (дії, спрямовані на відчуження, ізоляцію індивіда, вимагання, шантаж тощо), кібербулінг (цілеспрямоване приниження, цькування людини в соціальних мережах).

Наукові розвідки щодо проблеми булінгу спрямовані на виявлення причин даного феномену, а також причин його поширення у сучасних дитячих та підліткових колективах, змалювання психологічних портретів жертви та кривдника, механізмів комунікації у системі їхніх аномальних стосунків, визначення засобів недопущення, а в разі виникнення припинення зазначеного явища.

Теорія булінгу надзвичайно потужна та багатогранна. Безумовними, з нашої точки зору, є такі факти:

- булінг розпочинається з неприязні до Іншого, з неготовності прийняти відмінність потенційної жертви від середовища, в якому вона існує, расову, релігійну, національну, зовнішню, поведінкову, наявність особливостей або вад у розвитку тощо;

- найбільша кількість випадків булінгу припадає на підлітковий вік, коли на тлі статевого дозрівання починається становлення нового рівня самосвідомості, змінюється тип діяльності, найбільш важливими стають стосунки з однолітками, їхня думка, що нерідко призводить до конфліктів, які вирішуються за допомогою агресії та вимог, домінуючих форм насильства, психологічного та фізичного;

- основою булінгу є жорстокість, агресивність, а головне, безкарність кривдників та мовчання жертви, яка тримає ситуацію в таємниці, вважаючи неможливим розповісти будь-кому про ганебність свого становища;

- булінг у будь-якому своєму прояві стає глибокою психологічною травмою для жертви, важко долається, має досить глибокий вплив на формування особистості дитини й може спричинити психологічні проблеми індивіда у дорослому віці.

Булінг – явище інтернаціональне, яке зустрічається в усіх країнах. Щоправда, можемо припустити, що чим більш розвиненою є держава, чим більш високий у ній рівень демократії та свободи, тим більш вільно обговорюються і зазначена проблема, і шляхи її подолання.

За результатами опитувань британської добродійної організації, яку було створено в пам'ять про принцесу Діану, можна зробити висновок, що проблема булінгу в англійських школах досить актуальна: близько 63% старшокласників піддавалися цькуванню та приниженням, один з п'яти дітей, що ставали жертвами булінгу, замислюва-

вся про те, щоб покінчити життя самогубством. Подібна ситуація має місце, незважаючи на те, що у Британії боротьба з булінгом відбувається на державному, законодавчому рівні. Згідно із законом, що був прийнятий у 2006 р. (Education and Inspections Act), усі державні заклади освіти повинні мати статут, який регламентує запобігання булінгу серед учнів. Велика відповідальність покладається на керівництво школи та вчителів, які згідно з прийнятим у 2010 р. законом про боротьбу з дискримінацією (Equality Act) повинні запобігати загрозам та знущанням. Захист честі й гідності дитини в Британії регламентує ціла низка законодавчих актів, порушення яких може потягти за собою різноманітні покарання: від дисциплінарних до кримінальних.

Тим не менш проблема існує і викоріненню піддається надзвичайно важко, адже головний компонент у ній – людський фактор, який є результатом життєдіяльності будь-якого колективу.

2. Відображення проблеми булінгу в романах сучасних англійських письменників Н. Хорнбі та Д. Мітчелла

Актуальність і складність зазначеної проблеми підкреслюються відображенням її у сучасній британській літературі. Так, у 1998 р. з'являється роман Н. Хорнбі «Мій хлопчик» («About a boy»), а в 2006 – роман Д. Мітчелла «Під знаком чорного лебедя» («Black Swan Green»), які, попри, безумовно, різні й оригінальні сюжети, мають дещо схожу проблематику.

Герої Н. Хорнбі і Д. Мітчелла співвідносні й за віком (Маркусу – 12, Джейсону – 13), і за типом особистості (обидва спокійні, врівноважені, інтелігентні, тонкі, розумні, розсудливі, схильні до рефлексії, творчі, наділені тонкою душевною організацією, гостро реагують на прояви несправедливості тощо).

Обидва автори роблять своїх героїв жертвами булінгу, вдаються до глибокого аналізу зазначеного соціально-психологічного феномену, намагаються визначити його причини в кожній конкретній ситуації, дають своєму читачеві змогу спостерігати за силою і слабкістю особистості, що формується за умов, які травмують.

Автобіографічний роман Д. Мітчелла «Під знаком чорного лебедя» оповідає про 13-річного Джейсона Тейлора, який потерпає від жорстокої шкільної хлопчачої ієрархії, що повністю визначає його життя, поведінку, закріпивши за ним статус лузера й невдахи. Система диктує Джейсону та іншим хлопчикам, якого кольору одяг вони мають право носити, як вони повинні звертатися до інших і як мають називати їх, у які ігри грати, які слова й вислови використовувати, з якими дівчатами зустрічатися і багато іншого. Для того, щоб підвищити свій статус, треба бути наглим, нахабним, жорстоким, цинічним, постійно демонструвати свою силу, щоб мати можливість зіштовхнути вниз слабшого й зайняти його місце. В силу цього найвищі позиції в шкільній ієрархії посідають фізично сильні, але абсолютно примітивні, не поважаючи інтелект і особистісну неординарність хлопці, через свою обмеженість і агресивність спрямовані тільки на силовий спосіб вирішення будь-якого конфлікту. Їхні ігри жорстокі та безжалюгідні, їхні погляди на світ сповнені ненависті (особливо простежуються гомофобні настрої).

- (1) Процвітають хамство, груба фізична сила, пряма агресія, вміння образити, принизити. [...] Деякі жертви перетворюються на ізгоїв, з якими просто соромно спілкуватися, тому що вони знаходяться на нижніх рівнях існуючої ієрархії. Будь-який прояв людяності сприймається тут як негідна

слабкість, інтелектуальний розвиток не заохочується. Булінг, що процвітає (образливі прізвиська, словесне та фізичне приниження тощо), жертвою якого в процесі роману стає в тому числі і Джейсон, абсолютно не помічається вчителями (переклад наш) (Таратута 2022).

Власне принизливе становище підштовхує Джейсона до висновку, що авторитет серед однолітків можна заробити лише в абсолютно негідний спосіб, наприклад

- (2) знушаючись з літньої людини (нехай і аморальної і мерзенної), проявляючи при цьому сміливість та винахідливість, але це не відповідає моральним принципам оповідача, тому й раптовий авторитет серед однолітків, завойований в такий спосіб, його дивує. Так само є неприйнятною для Джейсона брехня в підтримку цинічного кузена, який знушається з свого молодшого брата, доводячи його до істерики. Мовчазна підтримка негідника для героя твору, з одного боку, бажання бути прийнятим у коло дорослих і всемогутніх, з іншого — угода з власною совістю, дуже важка для хлопця. Але для того, щоб просто відмовитися від явної підлості, що від тебе вимагають, видаючи її за дорослість, потрібна неабияка сила характеру, якої поступово набуває герой роману (Таратута 2021).

Статус аутсайдера має великий вплив не тільки на самооцінку героя, але й на його психічний та психологічний стан. Джейсон розвинений, начитаний, мислячий, він пише вірші і навіть друкує їх у місцевому виданні, але робить це під псевдонімом і ретельно оберігає свою таємницю від шкільного оточення. На нервовому ґрунті у хлопця прогресує заїкання, яке він також приховує від жорстоких однокласників, розуміючи, що це зробить його і без того важке становище жертви булінгу взагалі нестерпним.

Якщо Джейсон Тейлор давно потерпає від несправедливостей і знущань в школі, де навчається з самого початку, Маркус, герой роману Н.Хорнбі «Мій хлопчик», – у своїй школі новачок, до чого призводить розлучення батьків і переїзд хлопчика з мамою до іншого міста. Нові однокласники не сприймають новенького, який дивно і не-сучасно одягається, підстрижений не так, як інші хлопці, а ще й до того може раптово заспівати на уроці, не контролюючи свій внутрішній голос. Глузування та приниження однокласників переростають у цькування Маркуса хлопцями з інших класів. Вони переслідують його, дражнячи принизливими прізвиськами, кидають в магазині в його кишені дрібний товар, щоб виставити злодієм, женуться за ним по вулицях, жбурляючи в нього жмені льодяників, крадуть нові кросівки, через що хлопець змушений в дощ повертатися додому без взуття. Маркус – не єдиний ізгой у класі. Ще два хлопчики (один рудий, другий маленький для свого віку, обидва в окулярах) також постійно піддаються приниженням. Усі жертви мовчки зносять глузування і знущання не в силах протистояти насиллю.

На відміну від кривдників головного героя в романі Н. Хорнбі Д. Мітчелл персоналізує ініціаторів булінгу в школі Джейсона, в силу чого дає можливість визначити природу виникнення цього явища. Наприклад, змальовуючи образ Роса Вілкокса, жорстокого і агресивного, автор розповідає, що хлопець зростає в родині, де процвітає домашнє насильство, і копіює поведінку свого батька, який знушається зі своєї дружини: жінка тікає з дому через страшне побиття за те, що вона втратила смужку з 5 поштових марок. Вілкокс панічно боїться свого батька і намагається свій страх реалізувати за рахунок залякувань, принижень, цькувань інших хлопців.

В обох творах герої піддаються булінгу в школі, отже, вчителі та керівництво школи – це саме ті люди, які й з позицій моралі, й на законодавчому рівні мали б забезпечити особистий простір кожному учневі, припиняючи будь-які зазіхання на прини-

ження його гідності. Але в обох творах бачимо повну байдужість педагогів, а подекуди і вислови, що, навпаки, провокують жорстокість учнівського оточення стосовно потенційної жертви. Таким виступає в романі Д. Мітчелла містер Карвер, який, помічаючи, що в класі виникає жертва, приєднувався до кривдників, міг дозволити злі, цинічні жарти на адресу учнів, принижуючи їхню гідність і викликаючи сміх інших, які раділи, що жарти спрямовані не на них.

Класний керівник Джейсона не володіє ситуацією в класі, не бачить проблем у міжособистісних стосунках своїх учнів. Не розуміючи, як боляче Джейсон реагує на власне заїкання, вчитель не вважає за потрібне звільнити хлопчика від читання вголос у класі, мотивуючи це тим, що людина має вчитися долати життєві труднощі.

Подібні ситуації спостерігаємо і в творі Н. Хорнбі. На уроці англійської, аналізуючи уривок з роману К. Кізі “Над зозулиним гніздом”, вчителька ставить класу питання, як відрізнити здорову людину від людини з психічними відхиленнями, і, почувши репліки, які прямо принижували Маркуса, не тільки не припиняє глузувань з хлопчика, але й називає його ім'я, тим самим закріпивши той факт, що репліка стосувалася безпосередньо його. При цьому викладач чітко розуміє, що робить

- (3) Сміх. Все було ще гірше, ніж він побоювався. Всі озирнулися і дивилися на нього. Він глянув на міс Магауайр: вона натужно посміхалася, намагаючись не зустрічатися з ним очима (переклад наш) (Хорнбі 2014).

Вчительку в класі не люблять і не слухаються. Фактично за рахунок Маркуса, підігруючи його кривдникам, вона намагається налагодити елементарний контакт із класом.

В обох романах представлені керівники навчальних закладів та їхня реакція на випадки булінгу. У романі Д. Мітчелла директор школи взагалі не знає справжньої сутності своїх учнів, а найголовнішого і найжорстокішого кривдника вважає «золотим хлопчиком» і ставиться до нього вельми позитивно. Щоправда, коли ситуація набуває розголосу і з'ясовується, що булінг у його школі – не просто проблема, а масове явище, директор приймає рішення про виключення головного винуватця зі школи. Якщо директор школи, де навчався Джейсон, не знає про випадки цькування, то директор маркусової школи змальовується дещо інакше. 12-річний хлопчик приходиться до неї зі своєю досить серйозною проблемою, але директорка не хоче визнавати, що в її школі щось не так із виховним процесом, адже це вимагатиме втручання, вирішення, важких рішень. Замість визнання ситуації, яка потребує корекції, вона радить хлопчикові триматися подалі від своїх кривдників і не провокувати ситуацію. Отже, безкарність і далі буде процвітати, а з нею і протиправні дії одних дітей по відношенню до інших.

Таким чином, в обох романах підкреслюється емоційний та правовий вакуум, в якому знаходяться жертви булінгу в школі, непрофесійність і байдужість тих, хто за своїм фахом і посадою мав би покласти край стражданню жертв, що піддавалися тривалому цькуванню та приниженню.

Але у кожного з героїв творів є батьки, для яких доля їхньої дитини має бути найважливішим у житті. Тим не менш і вони не втручаються в ситуацію.

Сім'я Джейсона в романі «Під знаком чорного лебедя» переживає важкі часи.

- (4) Зовнішньо благополучна сім'я не є для 13-річного підлітка фортецею, за стінами якої він почуватися захищено. У будинку панує знервованість. Вона проявляється у напруженості між батьками, яку хлопчик серйозно переживає. Занурений у свою кар'єру і, як згодом з'ясовується, роман на бо-

ці, батько зневажливо розмовляє з матір'ю, вказуючи їй на її місце. Принижена у своїй ролі домогосподарки мати, яка підозрює невірність чоловіка, намагається відстоювати свої права у щоденних суперечках з ним (переклад наш) (Таратута 2022).

Отже, занурені у власні проблеми батьки абсолютно не бачать проблем дитини. Мама Джейсона переживає через його заїкання, але не розуміє, наскільки напружена обстановка вдома підсилює цю ваду. Між батьками і хлопчиком немає довіри, адже він старанно приховує від них свої шкільні неприємності й страждання. Очікуючи день, коли він змушений буде в класі читати вголос і всі почують його заїкання, Джейсон відкриває свою знервованість не батькам, а логопеду, сторонній людині, яка краще розуміє його стан і його страхи. Недарма, коли ситуація з булінгом буде розкрита, батько попросить вибачення у сина за те, що той не звернувся по допомогу до нього, адже відчуватиме в цьому саме свою провину.

У романі «Мій хлопчик» стосунки Маркуса з мамою теплі, щирі й відверті

- (5) Зазвичай, якщо його щось бентежило, завжди знаходився вихід, який, як правило, полягав у тому, що він ділився з мамою тим, що його хвилювало (переклад наш) (Хорнбі 2014).

Вони розмовляють, обговорюють проблеми. Мама, безумовно, впливає на формування особистості сина, прищеплюючи йому власні уподобання, смаки, принципи, пріоритети. Але після краху чергової спроби Фіони налагодити особисте життя вона впадає у важку депресію. Автор надзвичайно яскраво змальовує помилки Фіони у стосунках з власним сином. Причому розпочинає з того, що Маркус не був бажаною дитиною і батьківська відповідальність, яка лягла на жінку з його народженням, дедалі частіше сприймається нею як тягар. Вона не відчуває всієї повноти відповідальності, коли вчиняє спробу самогубства, яка не тільки надзвичайно ранить її сина, але й робить його невпевненим у своєму завтрашньому дні, додає до його проблем необхідність піклуватися про матір, стежити за змінами її настрою, намагатися передбачити повтор суїциду та запобігти йому, поселяє в дитині відчуття непотрібності, незатишності існування, страх у будь-який момент залишитися самому. Замість того, щоб мати поряд дорослу людину, на яку можна покластися, яка буде про нього дбати, піклуватися, допомагати вирішувати його складні проблеми, Маркус сам перетворюється на дорослого, який має самостійно приймати рішення. Але зарадити насиллю, жертвою якого він стає, хлопчик самотужки не може.

Почасти саме виховання Фіони сприяє тому, що Маркус стає жертвою булінгу, адже саме в результаті цього виховання він стає не схожим на інших (що абсолютно не знімає провини з кривдників). Розвиваючи сина, мати не стільки прищеплює, скільки нав'язує йому свої погляди і смаки. Піклуючись про Маркуса, вона повністю відгороджує його від сучасного життя (музики, телебачення, комп'ютерних ігор – все це вона вважає низькопробним, як і моду, на яку не звертає жодної уваги). Не орієнтуючись у сучасних віяннях, хлопчик стає об'єктом несприйняття та постійного глузування. Виховуючи сина у презирстві до зовнішнього, Фіона не розвиває в нього естетичний смак. Маркус, як і його мати, фактично не звертає увагу на те, у що він одягнений, як підстрижений. Коли вони з Фіоною йдуть на зустріч з Уїллом, хлопчик щасливий, що мати гарно вбрана, але її зовнішній вигляд, який ми бачимо очима сучасного молодого чоловіка, демонструє повний несмак та еклетику.

Ну і, нарешті, якщо батьки Джейсона навіть не здогадуються про страждання свого сина від принижень і цькувань, то Маркус зовсім не приховує від Фіони свого становища, просить її втрутитися і допомогти вирішити проблему. Але, занурена в депресію, Фіона перестає чути свою дитину, переймається її проблемами, не хоче бачити, що відбувається з сином. Вона не стає на захист Маркуса, не занурюється в причини цькування, не відчуває його болю. Фіона не збирається вирішувати його проблеми навіть тоді, коли нападки на нього стають постійними і переходять усі межі. Вона радить синові, як і директор школи, триматися від кривдників подалі, а коли у Маркуса поцупили нові кросівки, відсилає його до директора самого розбиратися у складній ситуації, яка явно вимагає втручання дорослої людини. Отже, в обох романах батьки свідомо чи ні не стають на захист приниженої та ображеної дитини, яка потребує підтримки дорослої небайдужої людини.

Незважаючи на те, що вихід із травмуючої ситуації може бути різним, а іноді й фатальним, обидва автори пропонують оптимістичне вирішення цієї досить складної проблеми. Для подолання ситуації булінгу дитині потрібна близька людина, а краще доросла, яка захистить, допоможе, зарадить помилкам, – вважає Н.Хорнбі. У житті Маркуса такі люди з'являються. І одна з них – подружка-бунтарка Еллі, яка бере Маркуса під свою опіку, виводить його з ситуації повної самотності, ізолюваності, певним чином піднімає його авторитет у шкільній спільноті. Другий – молодий чоловік на ім'я Уїлл, стороння людина, яка поступово починає перейматися проблемами хлопчика, допомагає їх вирішувати, дозволяючи дитині бути дитиною, а не перетворюватися передчасно на дорослого. Саме за допомоги цих людей Маркус поступово виходить із важкої ситуації й впевнено крокує далі по життю.

Герою роману Д. Мітчелла Джейсону доводиться долати труднощі самотужки, що також можливо, як вважає автор. Доведений до межі, хлопчик псує новий дорогий гаджет свого кривдника, за що має тримати відповідь і бути покараний. Саме тоді Джейсон і розповідає в кабінеті директора про булінг, який терпів упродовж довгого часу. Посил автора чіткий і зрозумілий: булінг продовжується завдяки не тільки безкарності кривдників, але й покірності жертви, її хибному уявленню про поняття честі, власну слабкість та неповноцінність, небажання вважатися зрадником, якщо комусь про це розповість. Розриваючи пута своєї важкої таємниці, Джейсон рятує не тільки себе, а й велику кількість дітей, що так само потерпали від принижень кривдників, і не тільки не стає в очах оточуючих зрадником, а, навпаки, значно підвищує свій авторитет у шкільному колективі. Отже, припинити булінг, розкривши дорослим очі на те, що відбувається, – це не слабкість, а гідність, прояв сили.

Герої обох творів, пройшовши ситуацію булінгу, переживають посттравматичне зростання, вийшовши переможцями з травмуючих їх обставин. Але, незважаючи на те, що обидва автори роблять фінали своїх творів оптимістичними, однією з головних їхніх цілей є привернути увагу дорослих до страшного явища сьогодення – булінгу – і зробити їх уважнішими до дітей, своїх і чужих.

Висновки

Булінг – одна з найбільших проблем сьогодення, породжена міжособистісними відносинами в дитячому або підлітковому колективі. Незважаючи на державну підтримку

антибулінгових програм, активне дослідження цього соціального явища науковцями різних галузей, воно важко піддається корекції та викоріненню, що і відображається в сучасних художніх творах, зокрема аналізованих у даній роботі.

Наслідки булінгу надзвичайно важкі: психологічна травма, безумовно, негативно впливає на формування особистості жертв цькування та приниження. Саме тому булінг залишається однією з провідних соціально-психологічних проблем сучасності та окремим напрямом наукових досліджень. Головним завданням боротьби з булінгом є розробка соціальних програм та правових механізмів, що сприяють запобіганню зазначеного явища, антигуманного за своєю природою.

Бібліографія

- Bogdan, V.M. (2019), Problema shkil'nogo bulingu sered pidlitkiv. Aktual'ni problemi psikhologii v zakladakh osviti. Zbirnik naukovikh prats'. Tom 9. 212-219. Kriviy Rig [Богдан, В.М. (2019), Проблема шкільного булінгу серед підлітків. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. Збірник наукових праць. Том 9. 212-219. Кривий Ріг]
- Child and adolescent therapy (Psychotherapy Handbooks) (1993) / edited by David A. Lane and Andrew Miller. USA: McGraw -Hill Education. 256 p.
- Eron, L., Huesmann, R. Thecross-nationalapproach to research on aggression: mesures and procedures (1984) // Developmental Psychology.
- Hornby, N. (2014) About a Boy. Penguin Random House. 288 p. In: <https://avidreaders.ru/read-book/about-a-boy.html> [accessed 10 I 2023]
- Huesmann, L.R., Eron, L.D. (1992) Childhood aggression and adult criminality. In J. McCord (Ed.), Advances in Criminological Theory: Crime facts, fictions and theory New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers. 137-156.
- Hymel, S., Schonert-Reichl, K. A., Bonanno, R. A., Vaillancourt, T., Henderson, N. R. (2010) Bullying and morality: Understanding how good kids can behave badly. Routledge/Taylor & Francis Group.
- Kigichak-Borshchevs'ka, A. (2018), Buling u shkolakh yak chinnik psikhichnogo nezdorov'ya. Informatsiynometodichniy zhurnal «Shkola». 6 (150) [Кігічак-Борщевська, А. (2018), Булінг у школах як чинник психічного нездоров'я. Інформаційно-методичний журнал «Школа». 6 (150)]
- Mitchell D. Black Swan Green. In: https://www.bookbrowse.com/excerpts/index.cfm/book_number/1777/black-swan-green [accessed 10 I 2023]
- Olweus, D. (1979) Stability of aggressive reaction patterns in males: A review. Psychological Bulletin. 852–875.
- Olweus, D. (1980), Familiad fnd temperamental determinants of aggressive behavior in adolescent boys: A causal analyses // Developmental Phychology. 16. No. 6. 644-660.
- Olweus, D. (1993), Bullying at school: What we know and what we can do. Oxford: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. A (2003), Profile of Bullying at School. Educational Leadership, v60 n6. 12-17
- Plutits'ka, K.M. (2017), Pidkhodi do rozuminnya bulingu yak formi shkil'nogo nasilstva. Naukoviy visnik Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu. Seriya: Yurisprudentsiya. In: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29%282%29__21 [accessed 15 I 2023] [Плутницька, К.М. (2017), Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Вип. 29 (2). 78-80. В: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29%282%29__21 [доступ 15 I 2023]
- Pruttseva, A. (2019), Vitoki bulingu ta yak yogo mozhna zupiniti. In: <https://typical-moscow.ru/istoki-bullinga/> [accessed 02 II 2023] [Прутцева, А. (2019), Витоки булінгу та як його можна зупинити. В: <https://typical-moscow.ru/istoki-bullinga/> [доступ 02 II 2023]
- Roland, E. (1989), Bullying: the Skandinavian research tradition // Bullying in schools, создатель Lane D.A. Tattum D.P., 21-32. Stroke-on-Tent: Trentham.
- Smith, P.K., Pepler, D., Rigby, K. eds. (2004), Bullying in schools: How successful can interventions be? Cambridge: Cambridge UniversityPress.
- Taratuta, S, Melnyk, T., Kozachyshyna, O., Pradivlianna, L. (2022), Coming of Age Novels in the Era of “New Sincerity”: Trauma and Personality Development of a Teenager (based on the novels “Black Swan

Green” by D. Mitchell and “Time to Speak” by K. Klimovsky) // AD ALTA: JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH (WEB OF SCIENCE). Volume 12, Issue 1, Special Issue XXVII.72-76.

Taratuta, S.L. (2021), *Obraz diegetichnogo naratora v romani D.Mitchella "Luzhok Chornogo lebedya"*. Aktual'ni problemi filologii ta metodiki викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Vinnitsya. 146–149 [Таратута, С.Л. (2021), *Образ дієгетичного наратора в романі Д.Мітчелла "Лужок Чорного лебедя"*. Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Вінниця. 146–149]